

## Een verdere verkenning van Gallische dorpen: Geetbets (Oost-Hageland)

De prefusiegemeente Geetbets is omringd door Halen en Donk in het noorden, Rummen en Grazen in het oosten, Budingen in het zuiden en Kortenaken in het westen.

De Halense beek vormt de natuurlijke grens met Halen en deels Kortenaken. Ze ontspringt in de bossen boven Bergen.<sup>1</sup> In het zuiden loopt de Roelbeek, ook Roer genoemd. De Glabbeek is hier een zijriviertje van. De Oude Gete<sup>2</sup> was de grens in het oosten. Nadien werd de loop van de Nieuwe Gete in westelijke richting verschoven. Alle beken op het grondgebied van Geetbets monden uit in de Nieuwe Gete. Naast de Halense beek en de Roerbeek zijn dit nog de Gaasbeek, ook Overbeek genoemd, en de Kropbeek, met de Hulsbeek als zijrivier.<sup>3</sup>

Geografisch gezien heeft Geetbets net zoals Kortenaken, Loksbergen en een groot deel van Halen een kleibodem met een zandleemdeklaag bovenop. De hoogste punten (67 m) liggen in het westen (Hogen en Bergen). Naar de Gete toe is er een afhelling, in het centrum bedraagt de hoogte nog 30 m.<sup>4</sup>

In het noorden van Geetbets vormt deze heuvelrug een aansluiting met het afhellende Halense gebied van de Keiberg (30 m). In het westen sluiten Bergen en Hogen aan bij de Kortenaakse getuigenheuvels (Zandrodeberg, Christeyneberg, Comperenberg).<sup>5</sup>

Men kan het oostelijke deel van het Hageland dus beschouwen als een ingesloten gebied tussen Demer en Gete. Er zijn heuvelruggen in het westen, met tussen beide in de IJzerbeek, en een heuvelrug in het zuiden (Kortenaken-Geetbets), met in de flanken enerzijds de Velpe en anderzijds de Gete. Deze heuvels liggen meestal tussen 60 en 80 m hoogte.

Het centrum van Geetbets is dus lager gelegen dan de rest van het dorp. Kortenaken-centrum ligt eigenlijk in de lager gelegen vallei tussen heuvelruggen in. Om het centrum van Halen te bereiken dienden onze Gallische voorouders dus gebruik te maken van de beboste riviervalleien van IJzerbeek, Velpe en Gete. De heuvelruggen zelf waren sacraal en genoten hun eerbied.

---

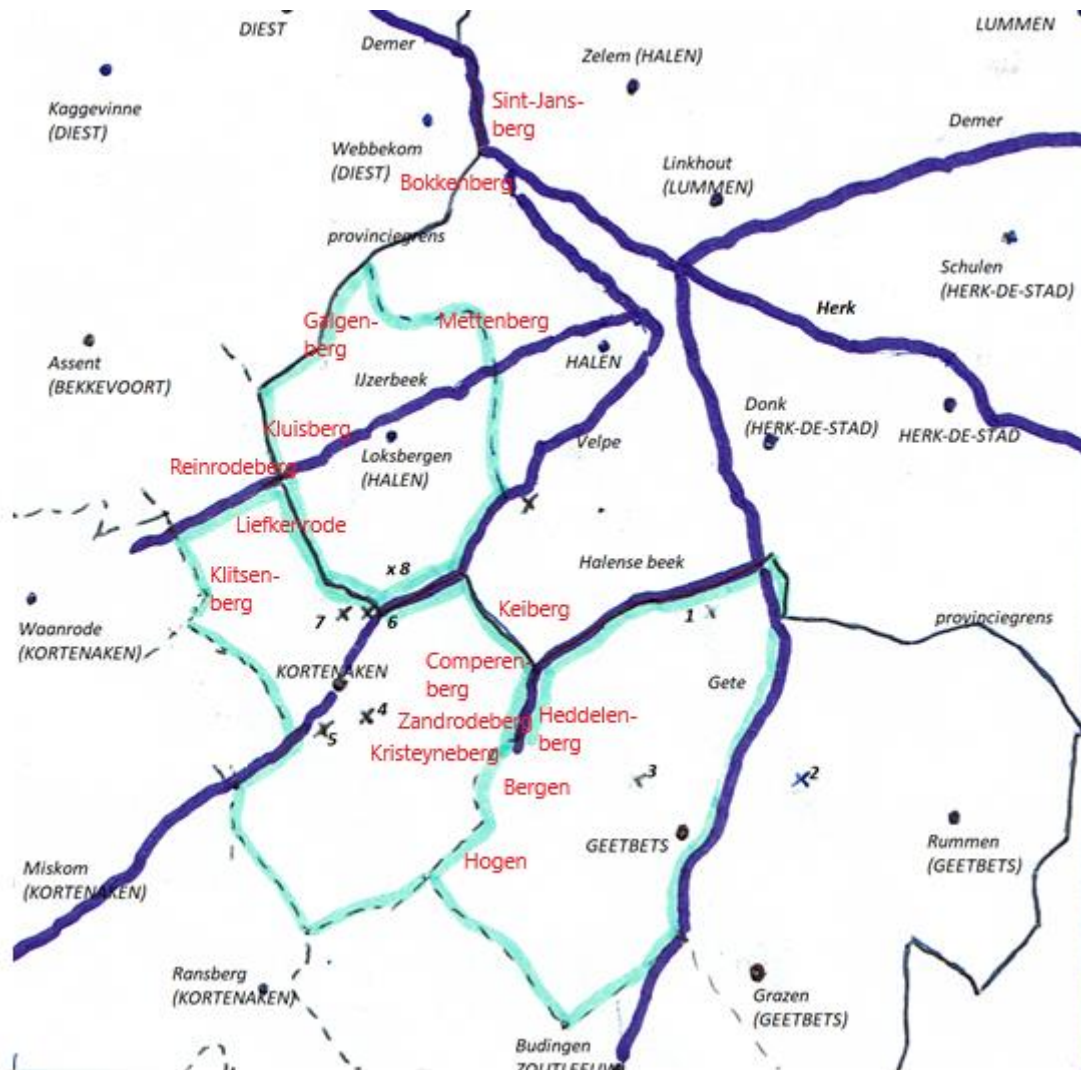
<sup>1</sup> G. Leus, De heren van Bets, 1999, p. 36.

<sup>2</sup> De Leibeek, de Rummense gracht en de Graasbeek vormen nog de restanten van de Oude Gete.

<sup>3</sup> Er is verder ook nog de Krommemaas die ontspringt in Bergen, en ook in de Nieuwe Gete uitmondt. Volgens G. Leus (p. 36) zou de Krommemaas eerder een soort gegraven kanaal zijn. Het passeert langs het Monnikenhof. De Winterbeek passeert Elsmeren in het zuiden, en mondt uit in de Kropbeek.

<sup>4</sup> G. Leus, De heren van Bets, 1999, p. 10. De Geetbetse getuigenheuvels zouden 15 miljoen jaar geleden ontstaan zijn (Mioceen).

<sup>5</sup> In het westen van Kortenaken zijn er nog de hoge gebieden rond Liefkensrode (70 m) en de Ransberg (75 m). Centraal ligt de lager gelegen Velpevallei. De Halense en Loksbergse getuigenheuvels liggen binnnen een meer noordelijke 40 m-lus (Mettenberg, Bokkenberg, Galgenberg en Kluisberg, ook de Sint-Jansberg in Zelem en de Rijnrodeberg in Assent). Loksbergen-centrum ligt in een meer zuidelijke lus, tussen beide lussen in stroomt de IJzerbeek. Deze zuidelijke lus lijkt een uitloper te zijn van de Liefkensrode-Ransberg-rug.



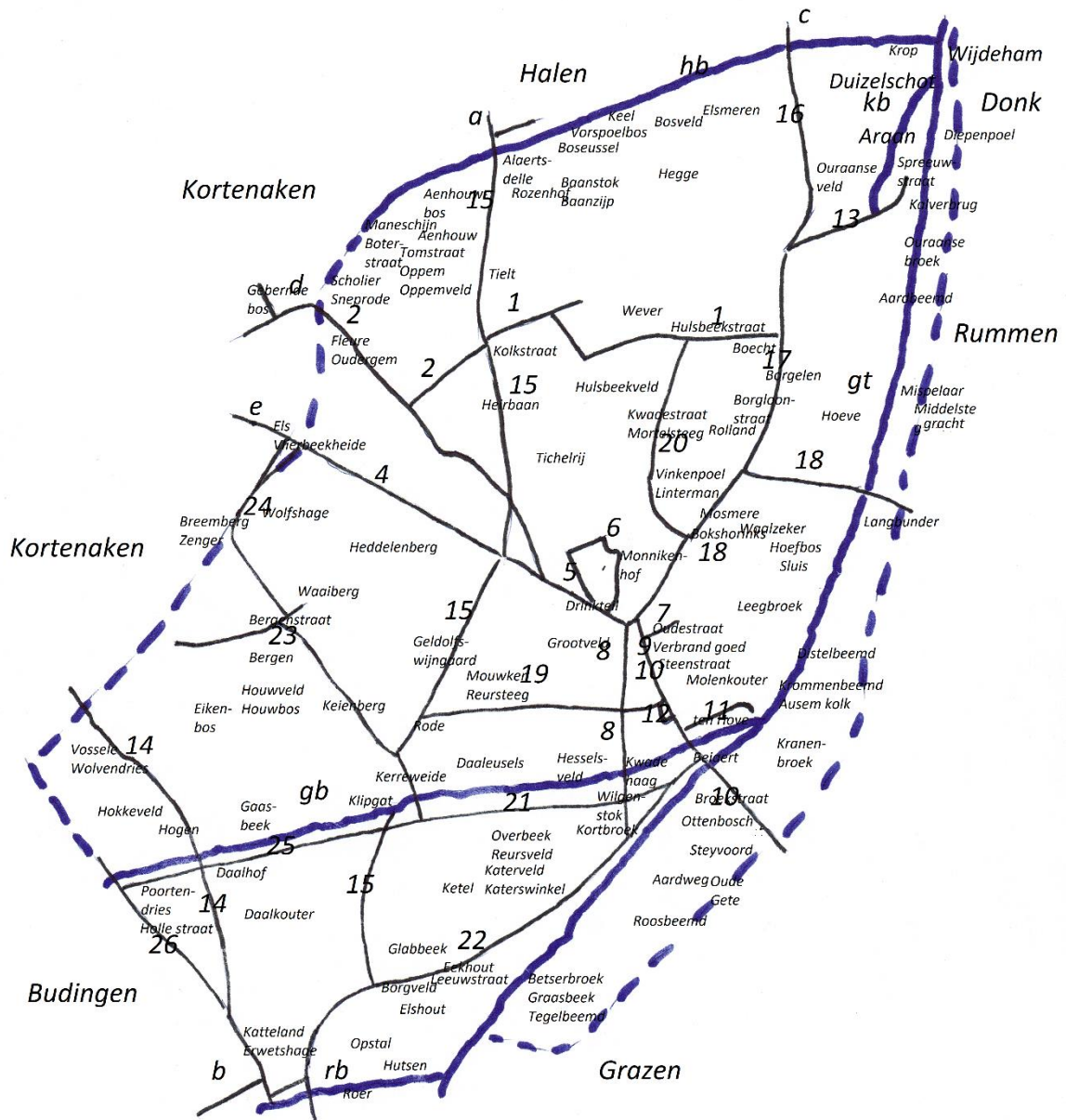
*Situatiekaart Oost-Hageland met enkele heuvels of 'bergen'. Sommige bereiken een hoogte van meer dan 60 m. IJzerbeek en Velve maakten een vallei tussen de heuvelruggen. De Halense beek en de Overbeek zorgden voor de afwatering van een heuvelrug. Merk ook de dorpsnamen Loksbergen en Ransberg op die deel uitmaken van de heuvelruggen.*

#### *Oude toponiemen*

We maken vooral gebruik van het opzoekingswerk van G. Leus en beperken ons tot een reeks toponiemen van voor 1600. De auteur raadpleegde hiervoor enkele oude archiefbronnen, met o.a.

- Stukken betreffende het Klein Begijnhof Mariëndaal te Diest
- Hertogelijke cijnsboeken (14<sup>de</sup>-15<sup>de</sup> eeuw)
- Stukken uit de schepengriffie van Geetbets
- Cijnsboeken van de kerk en armentafel van Geetbets
- Kerkarchief van Geetbets
- Beschrijving van de goederen van de abdij van Vlierbeek

De oudste vermelding van Geetbets is *Bece* (1156), *Betze* (1260). Om later het onderscheid te maken met andere Bece-toponiemen in de Getestreek, begon men vanaf de 15<sup>de</sup> eeuw over *Geetbetse* te spreken.<sup>6</sup> G. Leus geeft voor de meeste toponiemen vaak een meer Middeleeuwse verklaring.



*Situatieschets<sup>7</sup> Geetbets met de Nieuwe Gete (gt), de Kropbeek (kb), Halense beek (hb), Gaasbeek (gb, ook Overbeek), Roelbeek (ook Roer, rb).*

De Heirbaan (15) doorsnijdt het dorp van zuid naar noord. Het is de oude verbindingweg tussen Diest en Zoutleeuw.<sup>8</sup> We bekijken eerst het deel van Geetbets ten oosten van de Heirbaan, tussen de huidige Hulsbeekstraat (1) en de Weg op Halen (16). Oude toponiemen zijn hier *Alaertsdelle* (1358),

<sup>6</sup> G. Leus, *De heren van Bets*, 1999, p. 51.

<sup>7</sup> Eigen collectie naar de kaart van G. Leus, *De heren van Bets*, p. 124-125 en naar [www.delijn.be](http://www.delijn.be) (routeplanner). We nemen de schrijfwijze over die G. Leus gebruikte voor het aangeven van de toponiemen.

<sup>8</sup> G. Leus, p. 81.

*Bosschen eeusel (1456), Gemeyn velt (1405), Grootbeecke (1531), Rosenhof (1454), Bampstockt (1503) en Bamptsijp (1391), Tyltvelt (1391), Wever (1570), Heirbane (1531, ook Herewech (1460)), Hulsebeke (1249), Vospoelsboschs (1492), Keele (1570), Hegghe (1495), Boschvelt (1488), Elsmere (1312, ook Elsmerebosch, 1440).*

De Heirbaan loopt in Halen verder als de Keibergstraat (a) naar de Velpenstraat en de Betzerbaan. In het zuidwesten van Geetbets wordt ze gedeeltelijk Glabbeekstraat (22) om dan terug Heirbaan te worden over de grens met Budingen (b). De Weg op Halen loopt in Halen verder als Ertsenrijk (c).

In het deel dat ook ten oosten van de Heirbaan is gelegen, maar dan tussen de Hulsbeekstraat, Borgloonstraat (17), gedeeltelijk Kasteellaan (18), Grootveldweg (19), de Steenstraat (9) en Dorpsstraat (10) situeren zich ook de nieuw aangelegde Spoorwegstraat (8) die vertrekt aan het Stationsplein richting Glabbeekstraat, de Kwadestraat (20), de Ganzenweg (5) en de Tuinwijkstraat (6).

Hier treft men de oude namen *Hulsbeker velt (1462), Colcstrate (1502), Colckvelt (1458), Tiegelrije (1570), hoff ter Monnick (1501, ook Monnichen, 1442), Mortelstrate (1433), Mouken (1570), Drinteylen (1454), Groetvelt (1467), Steene (1473), Oustraete (1405, ook Outstrate, 1467), Verbrant hof (1530), Borchelen (1454), ter Bouct (1433), Rollant (1464), Linterman (1570), Vinckenpoel (1464), Gheldolfs wijngaert (1478)* aan.

Helemaal in het zuiden ligt het gebied nog het gebied begrensd door Grootveldweg, Dorpsstraat (10) en Glabbeekstraat (22). Ook de Overbeekstraat (21) en de Singel (12) zijn hier momenteel gelegen. Oude toponiemen zijn *Rode (1433), Kerweyde (1454), Daeleusels (1570), Hesselsvelt (1459), Willienstoc (1358, ook Wilienschot (1391), Willigenstock (1530)), Overbeke (1312), Roersvelt (1499, Ruersvelt, 1570), Glabbeke (1304, Gelabbekerwech, 1492), Ketel (1491), Cattersvelt (1570), Katerswinckel (1462), Quade haghe (1463).*

Het overstromingsgebied met natte weilanden naast de Gete vormt de oostelijke grensregio van Geetbets. Hier liggen de huidige straten, Araanstraat (13), gedeeltelijk Kasteellaan (18), Molenstraat (11), Oudestraat (7), gedeeltelijk Dorpsstraat (10) en gedeeltelijk Glabbeekstraat.

We vatten oude toponiemen die hier van noord naar zuid voorkomen samen: *Wijdeham (1440), Halense broec (1490), Duselscot (1466), Kroppe (1526), Ouderaen (1304), Ouderaensche velt (1461, ook Ouderaste velt, 1433), Auraensche broeck (1570), Spreestraete (1485), Dipenpule (1290), Calverbrugge (1501), Harden beempt (1493), Hoeve (1454), Mispelere (1496), Middelste gracht (1460), Dlancoender (1462), Waelswijk (1433, Waelswiker straet (1312), Waelswijkvelt (1433)), Hoefbosch (1459, Houboschbrugge (1590)), Sluys (1353), Mosmere (1460), Lechbroeck (1501), Boxhoren (1415), Moelenstraete (1457, ook Molencouter (1454)), Beyaert (1536), Corte broec (1442), Broecstrate (1460), Ausems colc (1459), Crommenbeempt (1530), Craenbroec (1462), Distelbeempt (1521), Ertwech (1454), Ottenbosch (1463), ten Hove (1493), Roesbeempt (1457), Steyvorde (1487), Oude Ghete (1454, doude ghete (1305), Gatia (956)), Graese (1468, Graesbruch (1269)), Tegelbeempt (1530), Beetsbroec (1485), Echoud (1304), Leeuwenstrate (1433), Huetse (1340), Elschout (1312), Borchvelt (1461), Opstal (1433), Rura (1254, Roere (1340)), Erwetshage (1467), Cattelant (1570), Kieckenstrate (1531), Nederste broec (1463).*

Bekijken we tenslotte het gebied ten westen van de Heirbaan, eerst ten noorden van de Bergenstraat (23). We vinden hier ook de huidige straten Wolfshaagweg (24), Nieuwdorp (2), Steenweg op Kortenen (4). Nieuwdorp gaat in Kortenen verder als de Heidestraat (d), de Steenweg op Kortenen als de Schansstraat (e).

*Aenhouwe (1485), Aenhoubosch (1405), Aenhou wouwer (1463), Maenschien (1391), Boterstrate (1485), Sneproye (1570), Scolieren (1466), Tomstrate (1463), Oppom (1350, ook Ophem (1411)), Oppemervelt (1499), Oudercheem (1433, Ouderghem (1495)), Heddelenbergh (1312), Waeyenberch (1454), Wollefsbage (1500, Wolffshage (1570)), Flierbeke heyde (1526), Cleynen Flueren (1531), Ghebernde bosch (1300), Gemeyn haghe (1530), d'Else (1570), Breembosch (1570, ook Breemberch (1531)), Bergenstrate (1454), Bosch van Vlierbeke (1457), te Berge (1433)* zijn oude plaatsnamen die we hier aantreffen.

Ook ten westen van de Heirbaan, maar nu zuidelijker gelegen vinden we: *Tsenger (1454), Houbosch (1312) en Houwvelt (1462), Keyenberch (1457), Gaesbeke (1459), Eyckenbosch (1570), Clipgate (1473, Clipstraet (1570)), Wolfendriesch (1461), Oude Vossele (1456), Hockenbosch (1468, Hockelenbosch (1464)), Hockervelt (1456), ten Hogen (1433), Poorten dries (1570), opt die Holle (1494, op de Halle (1570)), Daelhof (1454), Daelcouter (1466)*. In dit gebied loopt ook de huidige Dennenbosstraat (14), die in Kortenaeken overgaat in de Zandrodestraat, ook de Halstraat (26) en de Hogenstraat (25).

Tot slot noteerde G. Leus ook toponiemen die hij niet kon situeren op zijn kaart, of ze er niet op aan duidde<sup>9</sup>: *Armenbeempt (1460, E6), Becweyde (1461), Beetsroede (1495, Rode), Blanckaert (1530, G5-H5), Blechbeke (1312, ook Bleetsbeke (1454), bij Craenbroec), Blockput (1488, Kerreweide), Blockstraete (1530), Bollengelege (1463, Drinteyl), Borchwouwer (1462, vijver ten Hove), Bornstrate (1433, ook Borrestraet (1608), te Hogen en Ouraen), Bos van Leuwe (1570), Bosch van Thienen (1490), Boslant (1473, I3), Boterstuck (1463, C4), Bouten (1463, Walswik), Breden Wuwer (1486, bij molen), Broechof (1455, D6), Daelbeempt (1496), Dockershoff (1493, F2-3), Dorpelbeempt (1492, Middelste Gracht), Drihorinck (1460, bij dries van Roesbeempt), Dry Wieleckens (1488), driesch te Overbeke (1454), Drooge eusel (1490, Elsmeren), sDrogenvelt (1483, Kolkstraat, E3), Duyfhuysbeempt (bij Duifhuis, E4), Duyfhuyshof (1490, Drinteil), Dwershage (1467, Ouraens velt), Eendenhof (1467), Eyghenen (1467), d'Eycken (1483), Eyckenreys (1570), Elsbroek (1488), Elauts ghelege (1462, Daelcouter), Elsen bosch (1570), Esschen stoc (1460, Ouraen), Gaer stock (1488, Grootveld), Gansenvoet (1570), Gasthuys (1570, Molenstraet), Gasthuysbosch (1531), Ghere (1463, Overbeke, D5), Gemeynbroeck (1570, waarschijnlijk Betserbroeck), Gheneecout (1466, Gheneecout, 1468, zie Eekhout), Gheroetde (1490, Geroyde (1570), Ouraen), Gote (1433, Hoeve), Grammen driesch (1487), Groet eusel (1470), Grootte Brugghe (1499, zie Brug), Grooten gracht (1531, Ouraen, I3), Groten Beempt (1485), ter Hagen (1433), Heernterstoc (1459, Hornic), t Heyken (1530, Roide), Heyvelt (1487), Heylezen eussel (1499, Bergen), sHertogenstraete (1405, sHertogenbroek, G5), Hoelstrate (1608), Camhoff (1496, Ouraen, H4), Kenershof (1459, Kenart (1501), F5), Kerckenshof (1488, F5, Hulsbeek), Koekenwouwer (1462, vijver ten Hove), Kieckaerts (1530, Waalzeker, aan Gete), Cleyn brugge (1570, Erdenwech, Hoefbosbrug), Coelaert (1570), opten colc (1461, E3, Kolkstraat), Cruysvelt (1483), Lanc vondere (1456), Lancke (1492, Molencouter, E5), Laesert huyskene (1499, Lasarije (1549), E2), Leemaite (1433), Liessenhouw (1488, Lijsenhoeven (1490), Baanzijp), Lietaert (1573, Litere (1597), Oude straet), Ligbuer (1485), Lichtenberg (1570, Heddelenberg), Lullenbloc (1463), Lindebeke (1531, Halense beek), ter Meren (1502), Mergellant (1486, FG3 Grootte Bampsijp), Mersbloc (1459), Mervelman (1570), Messwech (1485, verschillende wegen), Meulenbeecke (1531), Mortenghelege (1457, tussen Hulsbeke en Waelswijck), Motoelken (1454, Bergen, Tsengergader), Mousbloc (1473, Overbeke), Nackberg (1570), Neesenvelt (1468), Nuwe ghete (1454), Nieuwerbeecke (1531), Nustraete (1454, Nuwestrate (1467), Drinteil), Oems ghelege (1460), Paenhuys (1460, E5), Peetersembempt (1531), Plaetse (1498, D-E-5), Poel (1462, Bergen, Drinteil), Poelbec (1461, Colc), Porterbeempt (1570, Ouraen), Ruekens (1570), Roerstraetken (1489, Rode), Rodegeerts (1488),*

---

<sup>9</sup> We geven dan kort een beschrijving van de ligging (bv. via een letter-cijfercombinatie die naar de kaart van G. Leus verwijst.

*Ruyschen driesch (1498, Hulsen, B6), Scollenhof (1464, Drinteil), Scumart driesch (1493, Schuymaert (1570), Waelzicker), Sinte Peeters Capelle (1570, Hogen, A3), Spickendoernken (1503, Grootvelt), Springcant (1549, H13), Straetwouwer (1462, E6), Tielenstrate (1501, Wijliendries), Tsengergader (1454, Bergen, Motoelken), Valgader (1502, Hulsbeek), Verheylenen eussel (1493, Elsmere), Vijf bonderen (1531, C2), Vincken beempt (1456), Vlasroete (1498, Opstal), Vliederbeke (1433), Voorbosch (1531), Vunderen (1405, Roer), Voshoeve (1488), Weyneusel (1501, Araen, I4, Sweyneusel (1549)), Wernersblock (1492, Drinteil), Wijngart (1468, flank Heddelenberg, D3), Swilders gelege (1473, Drinteil), Wylie driesch (1470, Wilgendries, Tielenstrate), Winckelman (1570), Wittevrouwenbosch (1570), Wolfskele (1483), Wouwerbeke (1454, F6, =Overbeek), Secht (1570), Sijp (1457, verschillende plaatsen, Heddelenberg, Oppem, Drinteil, tielt).*

### *Gallische toponiemen*

We passen zoals in vorige verkenningen van enkele Gallische dorpen weer de werkwijze van D. Timmermans toe.

Ten oosten van de Heirbaan ligt de Alaertsdelle met 'al'=rivier, 'ard'=stopplaats en 'dal'=vallei. De Halense beek ligt hier vlak bij. In Vospoelsbosch zit 'fos'=militaire loopgracht en 'poel'=moeras. In Keele kan 'kil' op een woning of haventje slaan. Bampstock was een gemeenschapsplaats 'bann' waar wachters trompetgeschal 'stock' lieten horen bij dreigend onheil of om bezoekers aan te kondigen. Er kon daar ook gediscussieerd worden in Bamptsijp ('sep(a)')<sup>10</sup>. Ook hier weer de al bekende 'haya, haga'=verdedigingshaag in Hegghe.

Rosenhof was een pachthof ('hoef') in een groene vlakte of plek met struiken ('ross'). 'til'=front in Tyltvelt wijst weer op een verdedigde zone. Dit is te situeren vlak naast de Heirbaan. Ook 'gwawr'=held zit mogelijk verscholen in Wever.

De Hulsbeek was een zijbeek van de Kropbeek.<sup>11</sup> Vermoedelijk kan dit wijzen op een sacraal karakter ('holy') als ze het water opnam van de Vinkenpoel/Mosmere-moerassen.<sup>12</sup>

In Geetbets worden Heirbaan en Herewech gebruikt voor dezelfde weg, weer met 'heir' duidend op een militaire verbindingsweg. Boseusel duidt op een klein bosje ('guez, hez').<sup>13</sup> Elsmere<sup>14</sup> was een plek ('el') aan het water ('mer'), de Halense beek.

In dit aan Halen grenzend gebied lijkt toch eerder een strategisch belang te zitten met Gallische wachters die er waakten. Mogelijk zit dit ook verscholen in Lindebeke, dat een andere naam was voor de Halense beek met 'lin'=rivierscheiding. In de buurt van Bamptsijp vinden we nog Mergellant. Met 'land'=oever en 'mercc'=handelswaar en 'el'=plaats, kan hier mogelijk sprake zijn van een plaats waar goederen verhandeld of geruild werden.

Het zuidelijker gelegen gebied tussen Hulsbeekstraat en Grootveldweg kent o.a. de toponiemen Mouken, Mortelstrate en Monnick. Opvallend is de gelijkenis met het Muiken in Halen dat ook gelegen was aan de Velperstraat, en dus aan de vervolgweg van de Heirbaan. We hebben toen het verband gelegd met 'mud'=haven, alhoewel meer aan een specifieke plaats langsheen de belangrijke heirbaan moet gedacht worden. Het woorddeel 'ken'=belangrijk wijst eveneens in die richting. Ook in

---

<sup>10</sup> Er zijn in Geetbets nog sijp-toponiemen in Oppem, Drinteil, Tielt en Heddelenberg.

<sup>11</sup> G. Leus geeft voor de ligging een wat verwarrende uitleg.

<sup>12</sup> Ook andere betekenissen met 'hollt'=kuil en 'holl(t) '=doorgang kunnen hier aanwezig zijn.

<sup>13</sup> Ook Drooge eussel met 'droug'=onvruchtbaar.

<sup>14</sup> In de naburige regio in Halen was er sprake van Elfmere als toponiem. Dit kan weer beschouwd worden als een foutieve weergave van het toponiem bij transcriptie.

Mortelstrate zit 'morth'=haven. Misschien kan gedacht worden aan een soort bevoorradingsplaats langsheen de heirbaan? Bij Monninck kan wellicht toch eerder een Middeleeuwse verklaring gegeven worden.

Het Monnikenhof werd ook de Vlierbeekwinning genoemd en was eigendom van de abdij van Vlierbeek. Opmerkelijk is dat er aan de bovenloop van de Krommemaas nog een Vlierbeekheide en een bos van Vlierbeek was. In Kortnaken lag er ook een Vlierbeek. Het Monnikenhof lag zelf ook aan de Krommemaas en als we de verklaring van G. Leus mogen volgen, zou dit beekje eerder een afleidingskanaal zijn door mensenhanden gegraven. Het zou de abdij dus van water hebben kunnen voorzien.<sup>15</sup>

In Tiegelrije zitten 'tich'=huis en 'ry'=overvloedig, dus wijzend op een reeks huizen. We zitten hier niet zover van de Oustrater met 'alda'=dorp. Hier lagen ook het mysterieuze Drinteile waarvoor we nog geen deftige verklaring hebben, het Verbrant hof ('bran'=front) en een sacrale eik (Steene, 's'+ 'ten'=eik).

Vinckenpoel en Linterman liggen in elkaars buurt. In Linterman zitten 'man'=woning en 'linc'=vloeiend of 'lin'=lijn. In Vinkenpoel geeft het woorddeel 'poel' de plaatselijke moerassige omgeving aan. In Rollant ziet men weer 'lant'=oever en vermoedelijk 'ro'=rivier. Het is niet duidelijk waarop dit kan slaan.

Zit het Gallische 'clochan'=stenen in doorwaadbare plaats, in de plaatsnaam Colcstrate? Of heeft het eerder iets te maken met een omwalling?<sup>16</sup> In de buurt ligt een Poelbec ('poel'=moeras, 'bec'=beek)

Geldolfswijngaert is te situeren in de buurt van de Heirbaan. Met 'gild, gulda'=offer, geschenk, 'win of swi'=water en 'gwardd'=bewaker kan gedacht worden aan een soort tolplaats. Op te merken is dat het Mouken hier ook in de buurt ligt.

Ten slotte is er nog ter Bouct met 'boch'=koe, dus wijzend op een graasweide voor koeien. Een mooi voorbeeld van evoluties in plaatsnamen is Borgloonstraat uit Borchelen. In dit laatste zit 'borg'=toren en 'el'=plek, dus een plaats bij een toren.

In dit gebied ten zuiden van de Hulsbeekstraat en meer richting het huidige centrum ziet men meer toponiemen verschijnen die wijzen op bewoning. Er zit evenwel ook nog altijd een bewakingsfunctie in verscholen. De Heirbaan loopt vlak langs dit gebied.

In de buurt van Drinteile zijn nog de Nustraete ('noue'=rivier), Scollenhof ('scolia'=stoppen), Werners blocq, Swilders gelege, Bollengelege<sup>17</sup> ('bolle'=slag) te situeren.

In het gebied naast de Heirbaan maar nu ten zuiden van de Grootveldweg hebben we enkele bewakingstoponiemen: Cattersvelt met 'cat'=bewaakte doorgang, Katerswinckel met terug 'cat' en 'win'=water en 'cill'=omwalde tempel, ook Willienstoc met 'gwilliad'=bewaking en 'stock'=trompetgeschal. Dit laatste toponiem, later geëvolueerd tot Wilgenstok, is aan de oever van

---

<sup>15</sup> Mogelijk wijzen al deze Vlierbeke-toponiemen op eigendommen van de abdij. Of is er een andere verklaring waarbij Vlierbeek een oudere naam was voor de Kromme Maas?

<sup>16</sup> Zie het Brabantse Coelksporte dat verklaard wordt als poort van een omwalling, in D. Timmermans, Gallische Brabant, p. 206.

<sup>17</sup> Gelege is wellicht van Middeleeuwse oorsprong. Een geleeg was een huis en erf, in Etymologisch woordenboek, P.A.F. van Veen, N. van der Sijs, 1989.

de Overbeek gelegen en is een van de talrijke 'stoc'-namen<sup>18</sup> in Geetbets. Ten Hove (de huidige motte) is niet zo ver af.

In Overbeke ziet men weer 'our' of 'dwr' wat op een bron (fontein) wijst. In Halen waren er ook al dergelijke bron-toponiemen. Hier heeft de beek zelf de naam van een bron gekregen en mogelijk heeft dit te maken met het ontspringen in de heuvelrug van Hogen.<sup>19</sup> De Glabbeek is een zijriviertje van de Roelbeek en heeft een aantal plaatsnamen in de buurt gecreëerd. In het eerste woorddeel zit 'clap'=splitsen, breken. Het is niet duidelijk hoe dit hier moet geïnterpreteerd worden.

Watertoponiemen naast de Overbeek zijn Rode en Roersvelt ('ro, rot'=rivier) en Hesselsvelt ('esc'=water, 'el'=plek). Ook in Daaleussel met 'dal'=vallei en eusel ('guez') kan men het verband met de beek zien. Ketel heeft te maken met 'kethle'=hazelaar. Kerreweide kan te maken hebben met 'kaer'=dorp en 'eit'=oogst, mogelijk een gemeenschappelijke weide?

Nog een aantal namen die G. Leus niet op zijn kaart zelf genoteerd had zijn Mousbloc ('moes'=grasweide), Wouwerbeke ('gwawr'=held), Dry Wielekens<sup>20</sup>, Ghere en Gaer stoc (mogelijk met 'ger'=oorlog, alle in de buurt van de Overbeek en de Grootveldweg. Blockput ('blocq'=afsluiting, 'pwth'=huis) ligt bij Kerreweide. Een Duifhuis wijst op een aankomstplaats. Theyken bij Rode is weer een bewaakte plaats ('haya, haga').

We gaan verder met de verkenning van de Gete-oever. De riviernaam is afgeleid van de Keltische godin Goda of Guode.<sup>21</sup>

De huidige Araanstraat is een vervorming van Ouderaan waarin men 'ald'=nederzetting en 'aen'=rivier kan zien. De Kropbeek vloeit hier naar de Gete. Wat verderop in Halen ligt ook een Krop-toponiem wat we toen in verband hebben gebracht met 'crap'=buit. Opvallend is ook het Duselscot met 'doeel'=godelijk en 'scot'=belasting. Was hier een soort bewaakt grensgebied richting Halen? De lokale Spreeuwstraat liep ook verder in Halen. In Wijdeham zit mogelijk 'eit'=oogst en 'hem'=woning.

Dipenpule heeft 'dypenna'=onthoofden en 'poel'=moeras als woorddelen. Het Gallische gebruik om criminelen te onthoofden is bekend. De Calverbrugge met 'cal'=snijden was gelegen over de Oude Gete.

In de Ouraen-regio noteerde G. Leus nog Dwershage ('gwers'=handel), Esschen stoc ('esc'=water, 'stock'=trompetgeschal), Gheroetde ('rot'=rivier), Portersbeempt ('fford'=doorgang), Weyneussel ('swi'=water).

Ten zuiden van Ouraen ligt Waelswijk met 'wale'=omwald.<sup>22</sup> Het is een moerassige omgeving met Mosmere ('moss'=moeras, 'mer'=water) en Lechbroek ('leih'=water, 'bruoc'=moeras). In Boxhoren graasden vermoedelijk koeien ('boch').<sup>23</sup> Meer richting Gete was er Mispelere met 'mes'=weide.

---

<sup>18</sup> Er zijn trouwens ook verschillende 'sijp'-namen.

<sup>19</sup> In Hogen is er net zoals in Ouraen een Bornstraet geweest ('borre'=bron).

<sup>20</sup> Gelegen in de buurt van Overbekedries, dus wellicht niet ver van Wilienstock. Er werd ook nog een Wyliendries genoemd, bij de Tielenstraat(?).

<sup>21</sup> G. Leus, p. 31.

<sup>22</sup> Wijk- en hoek-namen zijn vermoedelijk van eenzelfde Gallische basiswoord afgeleid. De -w wordt als een -oe uitgesproken.

<sup>23</sup> Zie ook een dergelijk toponiem in Halen.



Hoeve en Hoefbos zijn hoof-toponiemen en wijzen in de richting van een pachthoeve. Mogelijk is Houbosbrugge<sup>24</sup> een latere germanisering voor een brug over de Nieuwe Gete.

Distelbempt wijst op een front of grens zoals in andere disteltoponiemen. Vlak hiernaast ligt de Crommen bempt ('crumba'=gebogen). Bempt-toponiemen zijn van oorsprong ook Gallisch: 'bann'=gemeenschap, 'meth'=weide, of dus een gemeenschappelijke weide. Dergelijke beemden zijn vrij talrijk aanwezig op vochtige plaatsen.<sup>25</sup>

G. Leus vermeldt in de buurt van Waelswijc nog Mortenghelege ('morth'=haven) en Kieckaerts. In dit laatste toponiem zit 'ard'=stopplaats en mogelijk ook 'cok'=boot. Of dit met een botentransport op de Gete te maken heeft is toch niet zo duidelijk. Bij Hoeve ligt een Gate met 'gat'=poort. In dezelfde regio is er ook sprake van Kenershof en Kenart ('ken'=voornaamste, 'ard'=stopplaats) en van een Kerckenshof ('gerec'=sacraal). In Blanckaert kan 'plancha'=lang, vlak veld verscholen zitten.

We onthouden dit gebied rond Waelswijc en richting Gete, toch vooral als een moerassige streek met weilanden en beemden.

Verkennen we verder de Gete-oever in zuidelijke richting dan komen we weer enkele broek-namen tegen zoals Nederste broec<sup>26</sup>, Beetserbroec en Craenbroec ('croen'=riet in het moeras). In Ausems colc zit wellicht zoals in het Halense Ansem een 'hem'=huis verborgen, met 'aen'=rivier.

In ten Hove (de huidige motte) zit weer een hoof-toponiem. In het nabijgelegen Corte broec ziet men 'cor'=omwalling. Dus dit kan toen al een soort versterkte plaats geweest zijn naast de Overbeek, en niet ver van de Gete. In Ottenbosch zit 'ode'=doorgang. Beyaert kunnen we zoals ook in Halen nog niet verklaren. Steyvorde kan mogelijk afgeleid zijn van 'stad'=halte of verblijfplaats en 'fford'=doorgang.

Niet vermeld op de toponymische kaart van Geetbets zijn nog Straatwouwer, Koekenwouwer (met 'cok'=boot), Boschwouwer, alle bij ten Hove. Met 'gwawr'=held kan hier telkens toch een verwijzing zitten naar een versterkte, omwalde nederzetting. Verder zijn er nog Armenbempt ('arm'=wapen), Blechbeke<sup>27</sup> en Bleetsbeke (bij Craenbroec), Gasthuys (bij Molenstraat), Paenhuys<sup>28</sup>.

Meer westelijk van ten Hove, vindt men nog Ertwech ('herd'=woning), Roesbeempt ('ross'=moeras), Tegelbeempt ('tich'=huis) en Kieckenstraat ('cok'=boot).

Aan de Roelbeek of Roer (Rura, Roere, met 'ru'=weg met huizen, 'ra'=rivier) treffen we nog Opstal aan met 'opp'=roepen en 'stal'=woning waar men iets kan kopen of rusten. In Leeuwstrate kan ofwel een leeuw-toponiem zitten of bv. 'llewa'=eten, drinken. Niet ver van Opstal ligt Cattelant ('cat'=vechten of 'cat,cad'=bewaakte doorgang) en Erwetshage met 'haga'=verdedigingshaag. In Echhoud zit een 'ec'=uitgang, en in Borchveld weer een toren ('borg). De Heirbaan ligt hier ook in de buurt.

---

<sup>24</sup> Het is wat vreemd om een bos-toponiem in een moerassig gebied aan te treffen. Het woorddeel -houw kan geëvolueerd zijn uit 'hoit'=bos.

<sup>25</sup> Het woord beemd is dus geëvolueerd uit bann+meth (Etymologisch woordenboek). Dit sluit evenwel niet uit dat sommige beemdnamen pas in de Middeleeuwen zijn gegeven.

<sup>26</sup> In Gallische toponiemen betekent 'nerth'=dapper, sterk.

<sup>27</sup> In Kortenaken was er een Bleekenberg, in Loksbergen een Bleckhem. We gaven toen een verklaring aan uit 'ballach'=straat, weg, opening of 'baelecq'=priester.

<sup>28</sup> Zie Halen.

In het vochtige Getegebied met tal van beemden en broeken, kan men af en toe toponiemen vinden die wijzen op bewoning. Talrijker (Roelbeek/Heirbaan, ten Hove en Ouderaen) zijn de bewaakte plaatsen.

Aan de grens met Kortenaeken ligt nog het heuvelachtig gebied met Hogen en Bergen. De Heirbaan passeert er aan de voet. Overbeek, Krommemaas en Halense Beek zorgen voor de afwatering richting Gete.

Aan de grens met Halen liggen Aenhouwe en de Aenhouwouwer. 'aen'=rivier, dus in dit geval de Halense beek. In Geetbets zijn verschillende wouwers met 'gwawr'=held. Waren dit plaatsen waar krijgers om het leven waren gekomen, of zit er toch nog een andere betekenis in? Bij –houw kan mogelijk gedacht worden aan een evolutie uit 'hoit'=bos. In de buurt ligt ook een Sneproye met 'rot'=rivier. Maenschien kan duiden op 'man'=woning en 'ken'=belangrijk. Boterstraete heeft dan weer te maken met 'buttera'=extremiteit.

Wat te denken bij Flueren, Scolieren en Ouderchem? Bij Scholieren zit weer 'scolia'=stopplaats verscholen, dus mogelijk een plaats waar reizigers om een of andere reden dienden halt te houden. In Ouderchem zit weer 'alda'=nederzetting en 'hem'=huis.

Niet ver hier vandaan ligt Oppom, een huis waar wachters zich ophouden en beginnen te roepen bij het zien van naderende reizigers of van mensen met minder goede bedoelingen ('opp'=roepen, 'hem'=huis). Is er een verband met Tomstraete, of zit hier meer 'tem, tam'=rivier in verscholen?

Alles lijkt hier toch weer op een bewaakte grensregio te wijzen en sporadisch wonen er mensen.

De Heddelenberg en de Waegenberg vormen al de flanken van de Geetbetse heuvelrug. Er is ook een Bergenstrate. Het woorddeel –berg is hier duidelijk ('berg'=verheven plek). De rest van de eerste twee toponiemen kunnen we nog niet verklaren. Bij Breemberch, Breembosch zien we weer een 'bran'=front verschijnen, net als in Gebernde bos. Er ligt ook een Gemeinhaghe ('haya, haga'=haag) en een Wolfshage ('wol'=belangrijkste). Dus duidelijk ook hier een sterk bewaakte grensregio.

Bij Else kan gedacht worden aan 'el'=populier of 'el'=hoogte. We zitten hier trouwens in een bosgebied.

We gaan het heuvelachtige gebied verder af in zuidelijke richting. Houwbos is analoog te verklaren als Aenhouw.<sup>29</sup> Eikenbos wijst op een 'ec'=uitgang en bij Hokkenbos is 'occ'=dal mogelijk.

Het bewakingskarakter komt weer tevoorschijn in Vossele ('fos'=militaire loopgracht) en Wolvendries ('wol'=belangrijk, 'drysan'=soort toegangspoort). Ook in Poortendries ('ffordd'=doorgang) is dit herkenbaar.

Hoe Hogen met een Gallische verklaring moet bedacht worden is nog niet duidelijk. Net zoals in Halen ligt hier ook nog een Keienberg aan de voet van de heuvels ('cay'=bos). Bij Klipgate in de buurt van de Overbeek is 'clap'=splitsen en 'gat'=poort mogelijk. Misschien een plaats waar men de beek kon oversteken? Gaasbeek was een andere naam voor de Overbeek ('gas'=water).

In Holle of Halle zit mogelijk ook 'holl(t)'=doorgang. Heuvels hadden bij de Galliërs een sacraal karakter, wat dan 'holy'=heilig als verklaring kan geven. Daelcouter is het enige couter-toponiem in Geetbets ('dal'=vallei, 'cau'=haagomwalling). Wat vreemde plaatsnamen zijn nog Tsenger en Motoelken. Bij Bergen is er nog een Heylezen eussel.<sup>30</sup> In Hogen was er tenslotte nog een St

---

<sup>29</sup> Er is ook een Liessenhouw bij Baanzijp ('lis'=water of kolk, bocht in rivier).

<sup>30</sup> Mogelijk analoog te verklaren als Verheyenen eussel bij Elsmere.

Peterscapelle. G. Leus vermeldt ook nog een Wittevrouwenbos zonder evenwel een specifieke ligging. 'vrone'=verdriet, en wit kan afgeleid zijn uit 'yd'=oogst.<sup>31</sup> Voorlopig niet zo logisch als verklaring.

Dit beboste en sterk bewaakte heuvelgebied aan de grens met Kortenaeken en Halen lijkt minder bewoning te hebben gehad dan de rest van Geetbets. Dit heeft vermoedelijk te maken met het sacrale karakter van het gebied.

*Geetbets kende duidelijk al een Gallische bewoning net als Halen. In Loksbergen en Kortenaeken lijkt dit minder het geval geweest te zijn. De ganse regio is rijk aan heuvels, bossen (met eussels, typisch voor Geetbets zijn de houw-toponiemen) en beekjes met talrijke broeken en beemden. Waar in Halen de Velpe de nodige aantrekking vond bij de eerste bewoners is dit in Geetbets te merken in Ouraen, Oudestraat en ten Hove (de motte). Telkens is hier ook een beek in de omgeving. Op de Gete zijn er aanwijzingen van boten ('cok') die aanlegden aan de oever.*

*Overal in Geetbets zijn krijgers waakzaam (veel stok- en op-namen) om tol te innen van reizigers, met hen te overleggen (veel sijn-toponiemen). Er moeten hierbij ook gevechten geweest zijn waarbij krijgers om het leven kwamen (wouwer-namen). Ook het geografisch ingesloten Halen was voorzien van de nodige wachtposten. Mogelijk vormden Loksbergen en Kortenaeken een sterk bewaakte toegangszone.*

*De heuvels zelf hadden overal een sacraal karakter en werden ook van de nodige bewaking voorzien. In Geetbets liep de strategische Heirbaan aan de voet van deze heuvels richting Halen. Er waren een soort bevoorradingsplaatsen onderweg voorzien.*

*De Gallische bewoners van Oost-Hageland hebben vanaf de Late IJzertijd tot aan de Germaanse invallen gedurende ongeveer een millenium tal van toponiemen gegeven. Vele hiervan zijn later gegermaniseerd. Samen met de Gallische wegen zijn deze plaatsnamen nagenoeg het enige wat ons nog iets kan vertellen over hun aanwezigheid hier.*

Marc Van Stappen, 2023

---

<sup>31</sup> Zie bv. Wittendries in Halen.